

”Miltä tuntui vastata kysymyksiin?”

Lasten kokemukset kansalliseen uhrikyselyyn vastaamisesta

VENLA HAKALA & LAURA MIELITYINEN & NOORA ELLONEN

Lapsia ja lasten kokemuksia tutkittaessa on pitkään pohdittu tutkimuseettisiä kysymyksiä lasten suojelun ja heidän oikeutensa tulla kuulluksi välillä. Artikkelissa tarkastellaan lasten kokemuksia Lapsiuhrikyselyyn osallistumisesta. Tulosten mukaan vastaamiseen liittyi sekä positiivisia että negatiivisia tunteita. Näyttää kuitenkin siltä, että lasten uhrikokemusten kartoittamisesta on enemmän hyötyä kuin haittaa.

.....
English summary at the end of the article

Johdanto

Kansainvälistä tutkimusta lapsista¹ on pitkään leimannut kaksijakoinen suhtautuminen tutkimuseettisiin kysymyksiin. Lapset ovat ikänsä ja kehityksensä puolesta erityisen haavoittuvassa asemassa olevia henkilöitä, joten heitä tulee suojella kaikelta mahdolliselta haitalta, jota tutkimukseen osallistuminen voi heille aiheuttaa. Toisaalta heille tulee turvata oikeus osallistua tutkimukseen, sillä lapsen oikeuksien yleissopimuksen mukaan lapsilla on oikeus tulla kuulluksi heitä koskevissa asioissa (Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991), ja paras tieto lasten elämästä ja kokemuksista saadaankin kysymällä niistä heiltä itseltään (Ellonen & Pösö 2011.) Erityisesti suomalainen lapsuuden- ja nuoruudentutkimus ovat viime vuosikymmeninä vahvistaneet merkittävästi tätä lasten oikeutta rakentaen siten kansainvälisessäkin mittakaavassa lasten ja nuorten tutkimuksen tutkimuseettistä tietämystä ja osaamista eteenpäin (ks. Rutanen & Vehkalahti 2019). Lasten kokemukset osattomuudesta ja mielipiteiden sivuutta-

misesta ovat kuitenkin edelleen yleisiä, ja Suomi on useaan otteeseen saanut moitteita YK:n lapsen oikeuksien sopimusta valvovalta elimeltä tämän tiedontuotantovelvoitteen laiminlyönnistä (Valtioneuvosto 2023).

Vaikka elämmekin osallisuuden ja aktiivisen toimijuuden aikaa lasten ja nuorten tutkimuksessa, on tutkimusalueella edelleen läsnä erityisiä kasvatuksen, vallan ja hallinnan tematiikkaan liittyviä ulottuvuuksia, jotka tekevät osallistumista koskevista eettisistä kysymyksistä monitahoisia (Rutanen & Vehkalahti 2019). Yksi keskeisimmistä kysymyksistä koskee lasten vapaaehtoista suostumusta ja lapsen puolesta toimivien aikuisten roolia suhteessa vapaaehtoiseen suostumukseen tutkimukseen osallistumisessa. Aikuisten toimiminen niin sanottuina portinvartijoina lasten osallisuudessa on jo pitkään ollut lapsuuden- ja nuorisotutkimuksessa keskeinen kysymys ja on sitä edelleen (Rutanen & Vehkalahti 2019). Esimerkiksi vuonna 2022 peruskouluissa toteutetussa kansallisessa lasten uhrikokemuksia käsittelevässä Lapsiuhritutkimus-kyselytutkimuksessa isohko osa kouluja

1 Tässä artikkelissa käytämme alaikäisistä sanaa lapsi YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen (Yleissopimus lasten oikeuksista 59–60/1991) mukaisesti.

Tutkimuksen on rahoittanut strategisen tutkimuksen neuvosto, joka toimii Suomen Akatemian yhteydessä, konsortio 352543.

kieltäytyi järjestämästä oppilailleen vastaamismahdollisuutta kyselyyn viitaten juuri oppilaiden suojeluun mielipahalta ja turhalta rasitukselta (Mielityinen ym. 2023).

Osallistumisen korostuessa myös suojelun näkökulma on edelleen voimakkaasti läsnä tutkimusten eettisissä pohdintoissa. Erityisesti lastensuojeluun liittyvässä kansainvälisessä tutkimuksessa keskeisin tutkimuseettisen pohdinnan kysymys liittyy vahingon välttämiseen (Kiili & Moilanen 2019). Näin tulee toki ollakin, sillä pohjimmiltaan tutkimuseettisessä pohdinnassa punnitaan sitä, missä määrin osallistuminen tutkimukseen aiheuttaa haittaa suhteessa tutkimuksella tavoiteltavaan tietoarvoon (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2019). Lasten tutkimista voidaankin tutkimuseettisessä mielessä kuvata tasapainoiluksi suojelun ja osallistamisen välillä (Morrow 2008; Ellonen & Pösö 2011). On kuitenkin tutkimuseettisesti arveluttavaa, jos aikuinen saa ilman lapsen kuulemistä päättää tutkimukseen osallistumisesta ja niin sanotusti suojella lapset hiljaisiksi (Mielityinen & Ellonen 2022).

Sensitiiviset tutkimusaiheet kuten väkivaltaan liittyvät tutkimukset edellyttävät erityisen tarkkaa tasapainoilua suojelun ja osallistumisoikeuden välillä. Tutkimukset ovat osoittaneet, että mikäli halutaan tietoa lasten kokeman väkivallan yleisyydestä ja piirteistä, tulee niistä kysyä heiltä itseltään, sillä suurin osa lasten kokemasta väkivallasta on piiloväkivaltaa eikä siten tule poliisin tai muiden viranomaisten tietoon (Kaakinen & Raeste 2023; Kuoppamäki ym. 2011). Siksi Suomessa kuten muissakin maissa (esim. Clément & Chamberland 2014; Helweg-Larsen ym. 2009; Jernbro ym. 2015) toteutetaan lapsiuhrikyselyjä, joissa kansallisesti edustavalla kyselytutkimuksella kerätään tietoa lasten uhrikokemuksista heidän itsensä raportoimana. Koska vastaavaa tietoa ei saada muualta ja tieto ilmiön yleisyydestä kansallisella tasolla on merkittävä muun muassa ennaltaehkäisevän toiminnan kehittämiseksi, on tällaisten kyselytutkimusten tietoarvo korvaamaton. Tutkimuksen hyötyjä on kuitenkin aina pohdittava suhteessa sen mahdollisesti aiheuttamiin haittoihin.

Vaikka lapsiin kohdistuvan väkivallan tutkimuskentällä onkin jo pitkään ajateltu parhaan tiedon lapsiin kohdistuvan väkivallan yleisyydestä sekä sen muodoista tulevan lapsilta itseltään, empiirinen tutkimus lasten kokemuksista tutkimukseen osallistumisesta on varsin vähäistä. Rakentaaksem-

me tutkimuseettistä ymmärrystä suojelun ja osallistamisen välisestä tasapainosta eteenpäin, tarvitsemme lasten havaintoihin perustuvaa tietoa siitä, millaisia tuntemuksia tutkimusosallistuminen milloinkin lapsissa herättää, jotta voimme varmistaa lasten oman äänen kuulumisen turvallisessa ympäristössä.

Tässä tutkimuksessa tutkimme lasten vastaiskokemuksia vuonna 2022 toteutettuun kansalliseen Lapsiuhritutkimukseen sekä vertaamme niitä vuosien 2008 ja 2013 Lapsiuhritutkimuksiin vastanneiden lasten kokemuksiin. Lisäksi tarkastelemme, eroavatko väkivaltaa kokeneiden lasten vastaiskokemukset muista. Artikkelissa uhrikokemuksilla tarkoitetaan laajasti erilaisten haitallisten kokemusten, kuten väkivallan, kiusaamisen, omaisuus- tai identiteettirikosten, kohteeksi joutumista, kun taas väkivaltakokemuksilla viitataan henkiseen-, fyysiseen- tai seksuaaliväkivaltaan liittyviin uhrikokemuksiin.

Lapset, väkivalta ja kyselytutkimukset

Lasten uhrikokemuksia käsitteleviä kyselyitä koskevat huolet keskittyvät usein kahteen pääseikkaan: kyselyiden lapselle aiheuttamaan psyykkiseen kuormaan sekä haittaan, joka lapselle voi aiheutua, jos lapsen kyselyyn osallistuminen tai vastaukset tulevat ulkopuolisen henkilön tietoon (Turner 2021). Jälkimmäistä huolenaihetta voidaan tehokkaasti ehkäistä erilaisilla varokeinoilla, kuten huolehtimalla tietoturvasta, anonymitetistä sekä yksityisyydestä. Sensitiivisiä aiheita kuten perheväkivaltaa tai seksuaalisuutta koskevissa tutkimuksissa myös huoltajien informointia tutkimukseen osallistumisesta voidaan pitää turvallisuusuuhkana lapsille, joiden perheissä koetaan väkivaltaa. Tähän riskiin voidaan vaikuttaa esimerkiksi antamalla lasten itse päättää, haluavatko he tiedottaa vanhempiaan tutkimukseen osallistumisesta. (Mielityinen ym. 2023; Turner 2021.)

Kyselyiden aiheuttamaan psyykkiseen kuormaan vaikuttaminen on hankalampaa. Tyypillisiin haitta väkivaltakyselyyn osallistuvilla lapsilla on hetkellinen arkielämän rajat ylittävä henkinen haitta. Väkivaltatutkimukset sisältävät paljon kysymyksiä arkaluontoisista ja negatiivisiksi miellettyistä asioista ja kysely voi muistuttaa lasta traumaattisista tai häiritsevistä kokemuksista. Toisaalta kyselyn voidaan pelätä järkyttävän myös niitä

lapsia, joilla ei ole kokemuksia kyselyn käsittelemistä tilanteista. Tällöin kuormittavien aiheiden pelätään järkyttävän lapsen turvallisuuden tunnetta ja aiheuttavan kuormitusta, jota lapsi ei ole kehitysvaiheensa vuoksi valmis käsittelemään. (Turner 2021.)

Kansainvälisissä tutkimuksissa on kuitenkin havaittu, että vain pieni osa (keskimäärin alle 10 %) vastaajista kokee väkivaltaa koskeviin kyselytutkimuksiin vastaamisen negatiivisena (Laurin ym. 2018; Mathews ym. 2022). Kyselyiden aiheuttamat negatiiviset tunteet ovat vahvuudeltaan vaihtelevia (Zajac ym. 2011; McClinton Appollis ym. 2015; Laurin ym. 2018.) Vakavien, psykologisten oireiden syntyminen kyselyn laukaisemana näyttäisi olevan erittäin harvinaista (Carter-Visscher ym. 2007; Ybarra ym. 2009). Kristyn Zajacin ja kollegoiden (2011) tutkimus antaa viitteitä siitä, että vaikeita aiheita koskevien tutkimusten aiheuttamat haitat eivät myöskään ole pitkäkestoisia. Useimmat lapset ja nuoret kokevat vastaamisen tärkeänä ja hyödyllisenä sen herättämistä negatiivisista tunteista huolimatta (Finkelhor ym. 2014; Fortier ym. 2020; McClinton Appollis ym. 2015; Polihronis ym. 2022.)

Vaikka tutkimukset aiheuttavat psyykkistä kuormitusta vain pienelle osalle vastaajista, on myös näyttöä siitä, että väkivaltaa kokeneet lapset ja nuoret kokevat vastaamisen muita ikäisiään useammin kuormittavana (Finkelhor ym. 2014; Zajac ym. 2011). Esimerkiksi David Finkelhorin ja kumppaneiden (2014) mukaan fyysistä väkivaltaa kokeneista 10–17-vuotiaista lapsista 13 prosenttia raportoi negatiivisia tuntemuksia, kun niistä lapsista ja nuorista, joilla ei ollut vastaavia kokemuksia, negatiivisia tuntemuksia raportoi kolme prosenttia. Samansuuntaisia tuloksia vastauskokemuksien eroista on saatu myös kotimaisella tutkimuskentällä aiemmista Lapsiuhritutkimuksista (Ellonen & Pösö 2011; Fagerlund & Ellonen 2016).

Vaikka kyselyyn vastaaminen aiheuttaisikin negatiivisiksi miellettyjä tunteita, eivät lapset välttämättä koe vastaamista kannattamattomana. Kansainvälisten tutkimusten mukaan myös negatiivisista tuntemuksista raportoineet vastaajat olisivat pääosin valmiita vastaamaan kyselyyn uudelleen (Finkelhor ym. 2014; McClinton Appollis ym. 2015). Vaikka vastaajat, joilla on uhrikokemuksia, raportoivat todennäköisemmin negatiivisia tuntemuksia kuin muut, he raportoivat todennäköisemmin myös hyötyvänsä vastaamisesta.

Lapset, joilla on uhrikokemuksia, kokivat, että kokemusten jakaminen on helpottavaa ja että tutkimus hyödyttää myös muita vastaavassa tilanteessa olevia lapsia. (McClinton Appollis ym. 2015.)

Vastaamiskokemukset aiemmissa Lapsiuhritutkimuksissa

Suomessa lasten uhrikokemuksia alettiin kartoittaa Lapsiuhritutkimuksen avulla vuonna 2008 (Ellonen ym. 2008). Tutkimus sai jatkoa vuosina 2013 (Fagerlund ym. 2014) ja 2022 (Mielityinen ym. 2023). Lapsiuhritutkimus kartoittaa peruskoulun kuudes- ja yhdeksäsluokkalaisten uhrikokemuksia elämän eri osa-alueilla, kuten kotona, koulussa, vapaa-ajalla ja internetissä.

Ensimmäisen kerran vastaamiskokemuksia analysoitiin vuoden 2008 Lapsiuhritutkimuksen aineistolla (Ellonen & Pösö 2011). Kyselyyn vastanneet lapset vastasivat kyselyn lopuksi avokysymykseen ”Miltä tuntui vastata kysymyksiin?”. Vastaukset luokiteltiin yhdeksään eri luokkaan. Puolet lapsista koki vastaamisen neutraalina mutta hieman positiivisena. Erittäin positiivisena vastaamisen koki neljä prosenttia ja erittäin negatiivisena kaksi prosenttia lapsista. Negatiiviseksi ja hämmentyneeksi lapsista itsensä tunsivat 23 prosenttia. 12 prosenttia lapsista koki vastaamisen tylsänä tai merkityksettömänä. Helpottunut ja reflektiivinen kategorioihin luokiteltiin kumpaankin yksi prosentti vastauksista. En osaa sanoa -vastauksia oli aineistosta viisi prosenttia ja muita kommentteja kaksi prosenttia.

Kuudesluokkalaiset kokivat vastaamisen hieman yleisemmin negatiiviseksi kuin yhdeksäsluokkalaiset ja yhdeksäsluokkalaiset hieman yleisemmin merkityksettömäksi kuin kuudesluokkalaiset. Lapset, jotka raportoivat kyselyssä uhrikokemuksista, kokivat vastaamisen yleisesti ottaen hieman keskimääräistä negatiivisempaan. Vastaamiskokemuksissa oli eroja kuitenkin myös sen mukaan, millaisia uhrikokemuksia lapsella oli. Kuitenkin ne vastaajat, joilla oli uhrikokemuksia, kokivat vastaamisen muita yleisemmin myös erittäin positiivisena. (Ellonen & Pösö 2011.)

Myös järjestyksessään toisen, vuoden 2013 Lapsiuhritutkimuksen vastauskokemuksia on tutkittu (Fagerlund & Ellonen 2016). Kokemusten analysoinnissa käytettiin samaa luokittelua kuin aikaisemmassa Lapsiuhritutkimuksen vastauskokemuksia käsittelevässä tutkimuksessa (Ellonen &

Pösö 2011). Vuoden 2013 Lapsiuhritutkimukseen vastanneet lapset ja nuoret kokivat kyselyyn vastaamisen edelleen yleisimmin neutraalina mutta hieman positiivisena (49 %). Toiseksi yleisin tuntemus oli ”negatiivinen ja hämmentynyt” (19 %). Erittäin positiivisena vastaamisen koki neljä prosenttia lapsista ja erittäin negatiivisena kaksi prosenttia lapsista. 15 prosenttia lapsista koki vastaamisen tylsänä tai merkityksettömänä. Yksi prosentti lapsista koki vastaamisen helpottavana ja alle yksi prosentti lapsista reflektiivisenä. Kuudes- ja yhdeksäsluokkalaisten välillä ei ollut merkittäviä eroja vastaamiskokemuksissa. Vuoden 2013 kyselyyn vastanneet, seksuaaliväkivaltaa kokeneet lapset kokivat vastaamisen hieman yleisemmin negatiivisena kuin ne, joilla ei ollut seksuaaliväkivallan kokemuksia. Toisaalta myös helpotuksen tunteet olivat näillä vastaajilla hieman yleisempiä. Vastaamiskokemuksissa oli hieman eroja sen mukaan, missä yhteydessä seksuaaliväkivaltaa oli koettu. Vastauskokemusten yhteyttä muihin uhrikokemuksiin ei vuoden 2013 aineistosta ole tarkasteltu. (Fagerlund & Ellonen, 2016.)

Tutkimuskysymyksemme ovat seuraavat:

- Millaiseksi lapset kokivat Lapsiuhrikyselyyn vastaamisen vuonna 2022?
- Kuinka vastauskokemukset suhteutuvat vastaajien luokka-asteeseen ja väkivaltakokemuksiin?
- Millaisia muutoksia vastaamiskokemuksissa on tapahtunut vuosien 2008, 2013 ja 2022 Lapsiuhritutkimusten välillä?

Aineisto ja menetelmät

Analyysi perustuu toukokuussa 2022 Tampereen yliopiston toteuttaman Lapsiuhritutkimuksen aineistoon. Aineisto kerättiin kattavalta otokselta Manner-Suomessa ja Ahvenanmaalla opiskelevia kuudes- ja yhdeksäsluokkalaisten oppilaita vastasivat kyselyyn nimettömästi, sähköisellä kyselylomakkeella yhden oppitunnin aikana. Kyselylomakkeella kartoitettiin vastaajien uhrikokemuksia kotona, harrastuksissa, koulussa, julkisilla paikoilla sekä internetissä. Lisäksi vastaajilta kyseltiin taustatietoja liittyen elinoloihin, arkeen ja vapaa-aikaan. Kyselylomake noudatti pääosin edellisten Lapsiuhritutkimusten mallia (2008 ja 2013), joskin joitain kysymyksiä oli lisätty, poistettu tai muokattu vastaamaan paremmin nykyaikaa. Kyselyyn vastasi 6 825 lasta ja nuorta. Tulos-

osan taulukoissa raportoidaan myös vuosien 2008 ja 2013 analyysien lukuja vertailun vuoksi, mutta luvut perustuvat aineistojen analyysistä julkaisuihin artikkeleihin (Ellonen & Pösö 2011; Fagerlund & Ellonen 2016), eivätkä ne siten ole tämän artikkelin aineistoa.

Muuttujat

Oppilaiden vastaamiskokemuksia on kysytty kyselyssä avoimella kysymyksellä ”Miltä tuntui vastata kysymyksiin?”. Kyselyyn vastanneista 72 prosenttia (n = 4 893) vastasi tähän kysymykseen. Kysymykseen vastanneista juridiselta sukupuoleltaan tyttöjä oli 51,5 prosenttia (n = 2 458) ja poikia 48,5 prosenttia (n = 2 317). Kuudesluokkalaisten oli 60 prosenttia (n = 2887) ja yhdeksäsluokkalaisten 40 prosenttia (n = 1 931).

Tarkastellaksemme vastaamiskokemuksia suhteessa uhrikokemuksiin käytimme analyysissä myös strukturoitua uhrikokemuksia kuvaavia muuttujia. Lapsiuhritutkimuksen kyselylomakkeessa on useita muuttujia, joilla mitataan lasten kokemuksia omaisuus- ja väkivaltarikoksista. Tätä tutkimusta varten valittiin uhrikokemukset, joihin liittyi väkivaltaa. Pahoinpitelyjä mitattiin kysymyksellä ”Onko kukaan lyönyt sinua tai käynyt kimppuusi viimeisen 12 kk aikana?” ja ryöstöjä kysymyksellä ”Onko sinulta kukaan varastanut jotain viimeisten 12 kk aikana käyttäen väkivaltaa?” Vastausvaihtoehdot molempiin kysymyksiin olivat ”Kyllä” ja ”Ei”. Tutkimuksen ulkopuolelle jätettiin kokemukset pahoinpitelyn yrityksistä, laittomista uhkauksista, varkauksista ja vahingonteosta.

Perheväkivaltakokemuksia mitattiin kysymyksellä ”Onko äitisi riidellessänne viimeisen 12 kk aikana...” ”1. Murjottanut tai kieltäytynyt puhumasta asiasta”, ”2. Haukkunut, nälvinyt, kiroillut tai loukannut muuten, ei kuitenkaan koskenut fyysisesti”, ”3. Heittänyt, lyönyt tai potkaisut suutuksissaan jotakin esinettä (esim. paiskonnut ovia)”, ”4. Uhannut väkivallalla”, ”5. Tyrkännyt, töninyt tai ravistellut sinua vihaisesti”, ”6. Tukistanut sinua”, ”7. Lämäyttännyt sinua”, ”8. Lyönyt sinua nyrkillä”, ”9. Lyönyt sinua jollakin esineellä”, ”10. Potkaissut tai potkinut sinua”, ”11. Antanut sinulle piiskaa”, ”12. Uhannut veitsellä tai ampuma-aseella”, ”13. Käyttänyt veistä tai ampuma-asetta” sekä ”14. Tehnyt jotain muuta väkivaltaista”. Vastusvaihtoehdot kunkin teon kohdalla olivat ”Kyllä” tai ”Ei”. Sama kysymys esitettiin myös isän osalta.

Analyysia varten äitiä ja isää koskevat kysymykset yhdistettiin ja niistä muodostettiin fyysistä ja henkistä väkivaltaa kuvaavat muuttujat. Mikäli vastaaja oli isän tai äidin tekemänä kokenut yhden tai useamman teosta 1–4, hänen luokiteltiin kokeneen henkistä perheväkivaltaa, yhden tai useamman teosta 5, 6, 7 tai 11, hänen luokiteltiin kokeneen lievää fyysistä perheväkivaltaa. Mikäli vastaaja oli isän tai äidin tekemänä kokenut yhden tai useamman teosta 8, 9, 10, 12 tai 13, luokiteltiin hänen kokeneen vakavaa fyysistä perheväkivaltaa.

Seksuaaliväkivaltaamuuttuja muodostettiin vastaamaan vuoden 2013 aineistosta tehtyjä analyysijä (Fagerlund & Ellonen 2016). Seksuaaliväkivaltaa kokeneiksi luokiteltiin kaikki vastaajat, joilla oli kokemuksia seksuaalisesta kanssakäymisestä aikuisen tai vähintään viisi vuotta itseään vanhemman henkilön kanssa tai kokemuksia seksuaalisesta kanssakäymisestä ikätoverin kanssa, joihin liittyi pakottamista, uhkailua tai kiristystä. Lisäksi seksuaaliväkivaltaa kokeneiksi luokiteltiin vastaajat, jotka olivat harrastuksissaan kokeneet ohjaajan tai valmentajan taholta seksuaalista koskettelua, suudelmia tai niiden yrityksiä, yhdyntään tai suuseksiin pakottamista tai näiden ehdottelua. Luokitteluun sisällytettiin myös netissä vastaajaa kohtaan käytetty törkeä tai hävytön kielenkäyttö, puhelimeen lähetetyt, seksuaalisesti häiritsevät viestit, vastaajasta otettujen alastonkuvien laittaminen nettiin ilman vastaajan lupaa sekä tapaukset, joissa vastaajan netissä tapaama henkilö oli suostutellut, pakottanut tai lahjonut vastaajan harrastamaan seksiä kanssaan. Mikäli vastaaja oli kokenut yhden tai useamman edellä kuvatuista teoista, tulkittiin hänen kokeneen seksuaaliväkivaltaa. Väkivaltaamuuttujien muodostuksen perusteista voi lukea tarkemmin aikaisemmista artikkeleista (Ellonen & Pösö 2011; Fagerlund & Ellonen 2016). Tässä tutkimuksessa toistettiin aikaisemmin tehdyt muuttujavalinnat mahdollisimman tarkoin.

Analyysiä varten muodostettiin myös yksi yleinen väkivaltaamuuttuja, johon yhdistettiin pahoinpitelyt, ryöstöt, perheväkivaltakokemukset ja seksuaaliväkivaltakokemukset. Lapsen luokiteltiin kokeneen väkivaltaa, mikäli hänellä oli kokemus vähintään yhdestä edellä mainitusta väkivaltaamuodosta.

Analyysi

Vastaamiskokemuksia kuvaavat avovastaukset luokiteltiin yhdeksään eri luokkaan. Pystyäksemme

vertaamaan kokemuksia aikaisempien Lapsiuhritutkimusten vastauskokemuksiin luokittelussa käytettiin Ellosen ja Pösön (2011) kehittämää luokittelua, jota ovat käyttäneet myös Fagerlund ja Ellonen (2016). Luokat ovat seuraavat:

1. Erittäin negatiivinen (esim. ahdistavaa, pelottavaa)
2. Negatiivinen ja hämmentynyt (esim. outoa, epämukavaa, paskaa)
3. Tylsä, merkityksetön (esim. tylsää, turhaa)
4. Neutraali mutta hieman positiivinen (esim. ihan ok, normaalilta)
5. Hyvin positiivinen (esim. mukavaa, kiinnostavaa)
6. Helpottunut (esim. lohduttavaa, sai vihdoin kertoa jollekulle)
7. Reflektiivinen (esim. laittoj miettimään, herätti ajatuksia)
8. En osaa sanoa
9. Muu

Muu-kategoriaan luokiteltiin kaikki vastaukset, jotka eivät kuvastaneet kyselyn herättämiä tunteita tai joista ei ollut mahdollista päätellä, mitä vastauksella oli tarkoitettu. Kattegoria sisältää myös vastauksia, joissa vastaaja kommentoi yksittäisiä kysymyksiä tai kyselyn rakennetta ("liian pitkä", "miksi ei kysytty asiasta x") tai halusi täydentää aiempiin kysymyksiin antamia vastauksia.

Valtaosa vastauksista oli lyhyitä, yhden tai kahden sanan vastauksia. Osa kommenteista sisälisi kuitenkin monitulkintaisempia vastauksia, kuten "vähän pitkä mutta ihan kiva" tai "jotkut kysymykset olivat outoja mutta ihan ok". Tällaiset vastaukset haastoivat luokittelua ja jättivät tulkinnanvaraa. Toisaalta lyhyiden, kirjallisten vastausten perusteella on toisinaan mahdotonta tunnistaa esimerkiksi ironisia vastauksia. Esimerkiksi "tosi kiva" vastaus luokiteltiin hyvin positiiviseksi, vaikka vastaaja olisi voinut kommentillaan tarkoittaa, ettei vastaaminen todellakaan ollut kiva. Puuttuviksi tiedoiksi merkittiin sellaiset vastaukset, joissa vastauskenttä oli jätetty kokonaan tyhjäksi. Vastaukset, joihin sisältyi pelkkiä näennäisen merkityksettömiä merkki- tai kirjainjonoja, luokiteltiin muiksi kommenteiksi, mikä eroaa aikaisempien vuosien luokittelusta. Aineiston voidaan katsoa edustavan hyvin myös uhrkokemuksia omaavien lasten vastauskokemuksia, sillä "Miltä tuntui vastata kysymyksiin?"-kysymykseen vastaamisen sekä ryöstöjen, pahoinpitelyiden tai perheväkivallan muuttujien välillä ei ollut tilastollisesti merkitsevää yhteyttä. Seksuaaliväkivaltaa ko-

keneet lapset olivat vastanneet kysymykseen jopa hieman useammin kuin lapset, joilla ei ollut seksuaaliväkivaltakokemuksia.

Yksi tutkijoista kävi vastaamiskokemuksia kuvaavat avovastaukset yksitellen läpi ja luokittelee vastaukset aineistoon edellä mainitulla tavalla. Prosessin aikana vastausten luokittelusta neuvoteltiin myös kahden muun tutkijan kanssa muodostaen yksimielisyyden vastausten luokittelusta. Ensimmäisen luokittelukierroksen jälkeen avovastaukset käytiin uudelleen läpi tarkistaen, että luokittelu on johdonmukainen. Luokiteltujen vastaamiskokemusten yleisyyttä tarkastellaan jakaumien ja vastaamiskokemusten ja uhrikokemusten välistä yhteyttä ristiintaulukoinnin avulla.

Tulokset

Vastaamiskokemukset vuonna 2022

Eniten vastauksia luokiteltiin ”Neutraali mutta hieman positiivinen”-kategoriaan (29 % vastauksista). Toiseksi yleisimpiä olivat ”Tylsä tai merkityksetön”-kategorian vastaukset (26 %). Harvinaisimpia olivat vastaukset, jotka luokiteltiin kategorioihin ”Erittäin negatiivinen”, ”Helpottunut” tai ”Reflektiivinen”. Kuhunkin näistä kategorioista luokiteltiin vain yksi prosentti vastauksista. ”Hyvin positiiviseksi” vastaamisen koki kahdeksan prosenttia lapsista ja ”negatiiviseksi ja hämmentäväksi” 11 prosenttia. 12 prosenttia lapsista ei osannut sanoa, miltä vastaaminen tuntui ja yhtä suuri osa lapsista jätti Muu-kategoriaan luokiteltavan kommentin. (Taulukko 1.)

Vastaamiskokemukset suhteessa luokka-asteeseen ja väkivallan kokemiseen vuonna 2022

Kuudesluokkalaiset kokivat yhdeksäsluokkalaisia yleisemmin vastaamisen hyvin positiivisena tai helpottavana. Kuudesluokkalaiset vastasivat yhdeksäsluokkalaisia yleisemmin, etteivät osaa sanoa, miltä vastaaminen tuntui. Yhdeksäsluokkalaiset kokivat kuudesluokkalaisia yleisemmin vastaamisen erittäin negatiivisena, negatiivisena ja hämmentävänä, tylsänä tai merkityksettömänä sekä neutraalina mutta hieman positiivisena. (Taulukko 1.)

Väkivaltaa (pahoinpitely, ryöstö, perheväkivalta tai seksuaaliväkivalta) kokeneet lapset raportoivat kyselyyn vastaamisen muita yleisemmin ”erittäin negatiivisena” tai ”negatiivisena ja hämmentävänä” mutta myös hieman muita yleisemmin ”helpottavana”. He kokivat vastaamisen harvemmin ”tylsänä tai merkityksettömänä”, ”neutraalina mutta hieman positiivisena” sekä ”hyvin positiivisena” kuin ne, joilla ei ollut uhrikokemuksia. (Taulukko 2.)

Vastaamiskokemukset vuosina 2008, 2013 ja 2022

Kuviossa 1 on kuvattu Lapsiuhritutkimukseen vastanneiden lasten ja nuorten kokemuksia vastaamiskokemusten jakautumisesta vuosina 2008, 2013 ja 2022. Erittäin negatiiviset vastauskokemukset näyttäisivät kuvion perusteella hieman vähentyneen vuodesta 2008 vuoteen 2013 ja pysyneen vuoden 2013 tasolla vuonna 2022. Lisäksi negatiivisten ja hämmentyneiden kokemusten määrä on laskenut yli kymmenellä prosenttiyksiköllä.

Taulukko 1. Vastaamiskokemukset koko aineistossa ja luokka-asteen mukaan vuonna 2022

	Kaikki % (N)	6. lk. %	9. lk. %
Erittäin negatiivinen	1 (67)	1	2
Negatiivinen ja hämmentynyt	11 (528)	10	12
Tylsä, merkityksetön	26 (1 264)	25	28
Neutraali, mutta hieman positiivinen	29 (1 424)	28	32
Hyvin positiivinen	8 (380)	9	6
Helpottunut	1 (52)	2	<1
Reflektiivinen	1 (35)	<1	1
En osaa sanoa	12 (575)	15	7
Muu	12 (567)	10	14

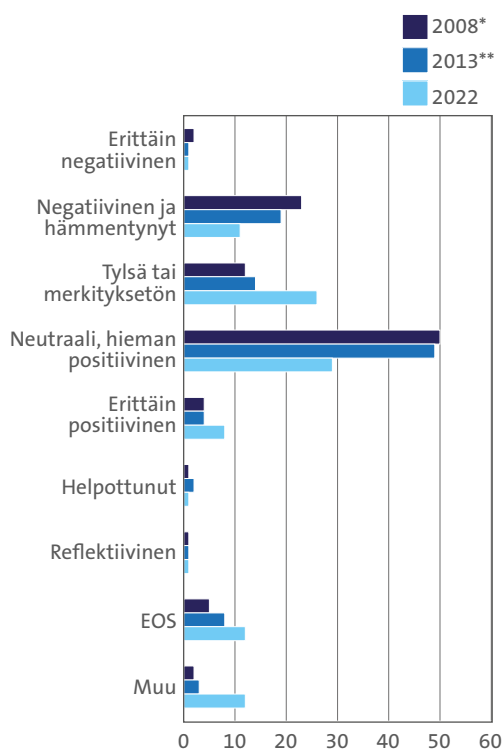
Taulukko 2. Vastaamiskokemukset sen mukaan, onko lapsella väkivaltakokemuksia (pahoinpitely, ryöstö, seksuaaliväkivalta tai perheväkivalta), %, $p < 0,001$

	Ei kokemuksia	On kokemuksia	Kaikki
Erittäin negatiivinen	1	2	1
Negatiivinen ja hämmentynyt	8	13	10
Tylsä, merkityksetön	28	23	26
Neutraali mutta hieman positiivinen	33	29	31
Hyvin positiivinen	8	7	8
Helpottunut	1	2	1
Reflektiivinen	1	1	1
En osaa sanoa	10	12	11
Muu	10	10	10

lä vuoteen 2022. ”Tylsä tai merkityksetön” kategorian vastaukset ovat puolestaan yleistyneet huomattavasti. Myös erittäin positiivisten vastauskokemusten määrä on yleistynyt. Neutraalien, hieman positiivisten kokemusten määrä on vähentynyt merkittävästi. ”En osaa sanoa” -vastauksien sekä muiden kommenttien osuus on kasvanut vuodesta 2008.

Taulukossa 3 on esitetty muutokset vuosien 2008 ja 2013 vastaamiskokemuksissa sen mukaan, millaisia väkivaltamuotoja lapsi on raportoinut kokeneensa. Muutosta tarkastellaan pahoinpitelyiden, ryöstöjen ja perheväkivallan muotojen osalta suhteessa vuoteen 2008 (Ellonen & Pösö 2011) sekä seksuaaliväkivallan kohdalla vuoteen 2013 (Fagerlund & Ellonen 2016)

Vuonna 2022 kaikkien tarkasteltujen väkivaltamuotojen kohdalla vastaamisen ”erittäin negatiivisena” kokeneiden osuus oli suurempi väkivaltaa kokeneiden kuin muiden vastaajien joukossa. Vastaamisen ”erittäin negatiivisena” kokeneiden osuus oli kuitenkin kaikissa ryhmissä pieni. Ero ”erittäin negatiivisten” kokemusten osuudessa väkivaltaa kokeneiden ja ei-kokeneiden välillä on kasvanut aiemmasta mittausvuodesta pahoinpitelyiden, ryöstöjen sekä seksuaaliväkivallan kohdalla. Kaikkien perheväkivallan muotojen kohdalla puolestaan ero ”erittäin negatiivisten” vastauskokemusten osuudessa on kaventunut perheväkivaltaa kokeneiden ja ei-kokeneiden välillä. ”Negatiivisten ja hämmentyneiden” vastauskokemusten osuus on kasvanut väkivaltaa kokeneiden ja ei-kokeneiden välillä pahoinpitelyiden, seksuaaliväkivallan ja henkisen sekä lievän fyysisen perheväkivallan kohdalla, sillä ”negatiivisia ja hämmentyneitä” tuntemuksia raportoineiden ja väki-

* Ellonen & Pösö 2011

** Fagerlund & Ellonen 2016.

Fagerlundin ja Ellosen (2016) artikkelissa on raportoitu vastauskategorioiden jakaumat sukupuolen ja luokka-asteen mukaan jaoteltuna. Kuviossa käytetyt vuoden 2013 prosenttiosuudet on laskettu luokka-asteen mukaan eriteltyjen prosenttiosuuksien perusteella, eivätkä ne pyöristysmarginaalin takia ole täysin tarkkoja vaan suuntaa antavia.

Kuvio 1. Vastaamiskokemukset koko aineistossa vuosina 2008, 2013 ja 2022, %.

Taulukko 3. Vastaamiskokemukset eri väkivaltamuotojen mukaan vuosina 2008 ja 2022 (seksuaaliväkivallan osalta vertailuvuosi 2013), %. Vuoden 2022 aineistossa erot väkivaltaa kokeneiden ja ei-kokeneiden välillä ovat tilastollisesti merkitseviä kaikkien väkivaltamuotojen kohdalla (lievä ja vakava fyysinen perheväkivalta $p < 0,05$, muut $p < 0,001$)

	Erittäin negatiivinen		Negatiivinen ja hämmennyntynyt		Tylsä tai merkityksetön		Neutraali, hieman positiivinen		Erittäin positiivinen		Helpottunut		Reflektiivinen		EOS		Muu	
	2008 (2013)	2022	2008 (2013)	2022	2008 (2013)	2022	2008 (2013)	2022	2008 (2013)	2022	2008 (2013)	2022	2008 (2013)	2022	2008 (2013)	2022	2008 (2013)	2022
Pahoitteleminen																		
Kyllä	3	3	26	16	17	23	40	22	3	10	3	1	1	2	6	15	2	9
Ei	2	1	23	10	10	27	52	31	4	8	1	1	1	1	5	11	2	12
Ryöstö																		
Kyllä	4	7	28	16	21	21	29	15	5	4	3	5	0	2	7	10	3	21
Ei	2	1	23	11	11	26	50	30	3	8	1	1	1	1	6	12	2	11
Henkinen perheväkivalta																		
Kyllä	4	2	24	12	12	24	48	32	3	7	2	1	1	1	4	13	2	9
Ei	1	1	23	8	12	28	50	31	4	9	1	1	1	1	6	11	2	10
Lievä fyysinen perheväkivalta																		
Kyllä	5	3	26	15	12	21	50	28	4	8	1	2	1	2	6	13	2	10
Ei	2	1	23	9	12	28	45	32	3	8	2	1	1	1	5	11	2	10
Vakava fyysinen perheväkivalta																		
Kyllä	5	3	28	14	16	21	38	28	4	8	4	1	1	2	4	12	2	10
Ei	2	1	23	9	12	27	50	32	4	8	1	1	1	1	6	11	2	10
Seksuaaliväkivalta																		
Kyllä	(2)	3	(21)	13	(16)	23	(43)	28	(4)	7	(2)	2	(1)	1	(6)	11	(6)	12
Ei	(1)	1	(18)	9	(14)	27	(50)	30	(4)	8	(1)	1	(1)	1	(8)	12	(3)	11

valtaa kokeneiden lasten osuus on laskenut väkivaltaa ei-kokeneiden maltillisemmin.

Vastaamisen ”tylsäksi tai merkityksettömäksi” kokeneiden osuuden ero väkivaltaa kokeneiden ja ei-kokeneiden välillä on kaikkien väkivallantekojen kohdalla kasvanut ja osin kääntynyt siten, että väkivallantekoja kokeneet kokivat vastaamisen muita harvemmin ”tylsäksi tai merkityksettömäksi”. Vuonna 2022 kaikkien ryhmien kohdalla niiden osuus, jotka kokivat vastaamisen ”tylsäksi tai merkityksettömäksi” oli suhteellisen suuri (21–28 %). ”Neutraalien mutta hieman positiivisten” kokemusten osuuksien ero väkivaltaa kokeneiden ja ei-kokeneiden välillä on kaventunut aiemmasta mittausvuodesta lukuun ottamatta henkistä ja lievää fyysistä perheväkivaltaa. Henkistä perheväkivaltaa kokeneet lapset raportoivat vuonna 2022 hieman yleisemmin ”neutraaleja mutta hieman positiivisia” tuntemuksia kuin ne lapset, joilla ei ollut henkisen perheväkivallan kokemuksia. Vuonna 2008 ero henkistä väkivaltaa kokeneiden

ja ei-kokeneiden välillä oli vastakkainen. Henkistä perheväkivaltaa lukuun ottamatta, ne lapset, joilla ei ollut väkivaltakokemuksia, kokivat yleisemmin vastaamisen ”neutraalina mutta hieman positiivisena” kuin ne, joilla oli väkivaltakokemuksia.

”Erittäin positiivisten” vastaamiskokemusten kohdalla ero on kääntynyt aiemmasta vertailukohdasta siten, että vuonna 2022 suurempi osuus pahoitteleminen kokeneista koki vastaamisen ”erittäin positiivisena” verrattuna niihin, joilla ei ollut näitä kokemuksia, kun ero oli aiempaan mittaustajankohtana päinvastainen. Ryöstöjen kohdalla kehitys on puolestaan ollut vastakkaista niin, että vuonna 2022 suurempi osuus niistä lapsista, joilla ei ollut kokemuksia ryöstöistä, kokivat vastaamisen ”erittäin positiivisena” kuin ne, joilla oli näitä kokemuksia, kun vuonna 2008 ero oli vastakkainen. Fyysisen perheväkivallan muuttujien kohdalla eroa ryhmien välillä ei vuonna 2022 ole. ”Erittäin positiivisia” vastauskokemuksia oli vuonna 2022 ryhmästä riippuen 4–10 prosenttia.

Eri mittausvuosia vertailtaessa on hyvä pitää mielessä, että kullakin kerralla aineiston luokittelun on tehnyt eri henkilö, mikä voi aiheuttaa vertailtavuuteen epätarkkuutta. Yksittäisten lukujen sijaan huomiota kannattaakin kiinnittää muutosten yleiskuvaan.

Pohdinta

Tämän tutkimuksen mukaan vuoden 2022 Lapsiuhritutkimukseen vastaaminen herätti kyselyyn vastanneissa lapsissa niin positiivisia, negatiivisia kuin neutraalejakin tunteita. Tyypillisimmin vastaaminen koettiin ”neutraaliksi mutta hieman positiiviseksi” tai ”tylsäksi ja merkityksettömäksi”. Kuudesluokkalaiset näyttäisivät kokevan vastaamisen hieman yhdeksäsluokkalaisia positiivisempina, joskaan erot ikäluokkien välillä eivät ole kovin suuria.

Vuoden 2022 aineiston analyysi onkin monin paikoin vuosien 2008 ja 2013 aineistojen analyysin kanssa yhtenevä (Fagerlund & Ellonen 2016; Finkelhor ym. 2014; Ellonen & Pösö 2011), joskin erojakin löytyi. Aiempiin tutkimuksiin verrattuna vuonna 2022 Lapsiuhritutkimukseen vastanneet lapset kokivat vastaamisen harvemmin negatiivisena. Myös erittäin positiivisten tuntemuksien osuus näyttäisi kasvaneen. Vastaamiskokemusten painopiste näyttäisi ylipäänsä siirtyneen negatiivisista ja hämmentyneistä sekä toisaalta lievän positiivisista tuntemuksista tylsyyden tunteisiin. Peruskouluissa toteutetaan nykyään kansallisten kyselytutkimusten lisäksi melko paljon pienempiä selvityksiä ja opinnäytetöitä, mikä voi osaltaan vaikuttaa siihen, että kyselyihin vastaaminen koetaan puuduttavaksi. Vaikka tylsyyden tunteet voivatkin aiheuttaa vastaajille hetkellistä epämukavuutta, niillä ei liene yhtä negatiivisia vaikutuksia lasten ja nuorten hyvinvointiin kuin ahdistuksen tunteilla.

Suojelun ja osallistamisen tasapainoilu nojaa pohjimmiltaan punnintaan siitä, missä määrin tutkimukseen osallistuminen aiheuttaa haittaa suhteessa tutkimuksella tavoiteltavaan tietoarvoon. Suojelun näkökulmasta erityisen kiinnostavia kokemuksia ovat erittäin negatiiviset vastauskokemukset. Vuoden 2022 Lapsiuhritutkimuksen vastaajista erittäin negatiiviseksi vastaamisen koki yksi prosentti vastaajista. Niin ikään suojelun näkökulmasta kiinnostavaa on se, eroaako väkivaltaa kokeneiden joukko vastauskokemuksissaan niistä,

joilla ei ole väkivaltakokemuksia. Vaikka väkivaltaa kokeneet lapset näyttäisivät kokevan vastaamisen hieman muita useammin negatiivisena, olivat ”erittäin positiiviset” ja ”helpottuneet” kokemukset heillä pääosin yhtä yleisiä tai jopa yleisempiä kuin muilla vastaajilla. ”Tylsyyden tai merkityksettömyyden” kokemukset ovat puolestaan harvinaisempia kuin muilla vastaajilla. Vuosiin 2008 ja 2013 verrattuna myös väkivaltaa kokeneiden vastaajien vastaamiskokemukset näyttäisivät muuttuneen positiivisempaan suuntaan.

Tämän tutkimuksen tulokset ovat hyvin samansuuntaisia kansainvälisten kyselyvastauksia analysoineiden tutkimusten kanssa. Myös niiden mukaan vain pieni osa vastaajista kokee väkivaltaa koskeviin kyselytutkimuksiin vastaamisen negatiivisena (Laurin ym. 2018; Mathews ym. 2022). Aiemman tutkimusnäytön valossa vaikeita aiheita käsittelevien tutkimusten aiheuttamat negatiiviset tunteet ovat pääosin lyhytkestoisia ja niiden laukaisemat vakavat, psyykkiset ongelmat erittäin harvinaisia (Carter-Visscher ym. 2007; Ybarra ym. 2009; Zajac ym. 2011). Lisäksi näyttöä on myös siitä, että monet negatiivisiakin tunteita raportoineet vastaajat kuitenkin kokevat vastaamisen hyödyllisenä, eivätkä kadu kyselyyn osallistumista (Finkelhor ym. 2014; Fortier ym. 2020; McClinton Appollis ym. 2015; Polihronis ym. 2022).

Nuorten kaltoinkohtelu- ja väkivaltakokemuksia kartoittavien kyselytutkimusten tuottaman hyödyn onkin kansainvälisissä tutkimuksissa arvioitu olevan haittoja suurempi (Laurin ym. 2018), ja saman johtopäätöksen voimme tehdä kotimaisen Lapsiuhritutkimuksen osalta. Vaikka kymmeniä kyselyyn vastanneita lapsia raportoi erittäin negatiivisia tuntemuksia vastaamiseen liittyen, voidaan osuuden ajatella olevan pieni suhteessa siihen hyötyyn, jota tutkimuksen oletetaan tuottavan. Vuosien 2008 ja 2013 Lapsiuhritutkimuksia on käytetty varsin mittavasti viranomais-ten koulutuksessa ja käytännön työssä, ja on oletettavaa, että vuoden 2022 tutkimus tulee olemaan yhtä käytetty.

Erittäin negatiiviset vastaamiskokemukset kuitenkin samalla korostavat vastaamistilanteisiin panostamisen tärkeyttä sekä sitä, että vastaajilla tulee olla mahdollisuus saada apua ja tukea vastaamisen jälkeen. Tutkimuksen mahdollisesti aiheuttamia haittoja voidaan pyrkiä minimoimaan Lapsiuhritutkimuksessakin käytetyllä, traumainformoidulla lähestymistavalla. Kyselyn yhteydessä vastaajille annetaan selkeät ohjeet avun ja tuen hakemi-

seksi sekä informoidaan oppilashuoltoa ja muita tukipalveluita kyselystä ja sen sisällöstä etukäteen. Lapsiuhritutkimuksessa tutkimukseen osallistuvia lapsia suojeltiin myös esittämällä heille tarkentavia kysymyksiä kustakin väkivallan muodosta vain, jos he kertoivat siihen liittyvistä kokemuksista. Tällä vältytään luomasta mielikuvia asioista, joista lapsella ei ole kokemuksia, kuten esimerkiksi vanhemmista potentiaalisina väkivallantekijöinä.

Lasten osallistamisen näkökulmaa tutkimustuloksissa korostaa erityisesti se, että osa lapsista kokee vastaamisen merkityksellisenä, mikä nousi esille erityisesti ”reflektiivisiksi”, ”erittäin positiivisiksi” sekä ”helpottuneiksi” kategorisoiduista avovastauksista. Merkityksellisyyden kokemuksista on erotettavissa kaksi eri tasoa. Vastaaminen voidaan kokea merkitykselliseksi siksi, että kyselyyn vastaamisella voi vaikuttaa asioihin ja osallistuminen nähdään muiden auttamisena. Toisaalta vastaaminen on ollut merkityksellistä joillekin oman elämän näkökulmasta, sillä osalle lapsista vastaaminen on tarjonnut helpotuksen tunteita. Niin vuoden 2022 kuin vuoden 2013 aineistojen analyysin perusteella voidaan tehdä havaintoja siitä, että lapset raportoivat ymmärtäneensä, etteivät ole ainoita, joilla on vastaavia kokemuksia (Ellonen & Pösö 2011; Fagerlund & Ellonen 2016). Tämä on tärkeä huomio, sillä väkivaltakokemukset saattavat jäädä piiloon häpeän ja pelon vuoksi. Uhrikyselyillä voidaankin lisätä myös lasten tietoisuutta väkivallasta ja näin edesauttaa lasten kokemuksen väkivallan tuloa aikuisten tietoisuuteen.

Tämä tutkimus osoittaa myös, että lapset ja nuoret pystyvät suhteellisen hyvin kuvaamaan vastaamiseen liittyviä tuntemuksia välittömästi kyselyyn vastaamisen jälkeen. Kuvaukset ovat aitoja kuvauksia vastaajien subjektiivisista kokemuksista, ja ne tuottavat arvokasta aineistoa, kun punnitaan tutkimuksen hyötyjä suhteessa haittoihin. Tämän tutkimuksen tulokset korostavatkin empiirisen tutkimuksen merkitystä myös tutkimuseettisiä kysymyksiä pohdittaessa. Lisäksi käsillä oleva tutkimus tuottaa tärkeää tietoa keskusteluun lapsuuden- ja nuoruudentutkimuksen portinvarti-joista.

Vuoden 2022 Lapsiuhritutkimuksessa lasten itsemääräämisoikeutta tuettiin vielä aiempia vuosia enemmän, kun lasten vanhempia päätettiin tiedottaa tutkimukseen osallistumisesta vasta kyselyn jälkeen. Kun huoltajilta ei pyydetty lupaa tutkimukseen osallistumiseen, tutkimukseen osallistumista rajoittivatkin yllättäen sekä koulut et-

tä kuntien lupaviranomaiset. Merkittävä osa kouluista jättäytyi pois tutkimuksesta siitä syystä, että lapsia, etenkin kuudesluokkalaisia, ei haluttu kuormittaa näin raskaalla aiheella. (Mielityinen ym. 2023.)

Tämän tutkimuksen tulokset eivät kuitenkaan tue lasten suojelutarvetta siinä määrin kuin aikuiset sen ajattelevat olevan tarpeellista. Lapsiuhritutkimukseen vastaaminen ei ollut lapsille niin kuormittavaa kuin aikuiset ajattelevat, ja osa vastaajista raportoi myös vastaamisen helpottavana (kts. myös Fagerlund & Ellonen 2016). Lisäksi kuudesluokkalaiset näyttäisivät kokevan vastaamisen jopa hieman yhdeksäsluokkalaisia positiivisemmin, mikä ei tue vastaamisen rajoittamista edes nuoremassa ikäryhmässä.

Pohjimmiltaan hyvää tarkoittava suojelelu kääntyykin lasten itsemääräämisoikeuden rajoittamiseksi, kun päätösvaltaa osallistumisesta ei anneta lapsille itselleen, vaan päätökset tehdään heidän puolestaan. Vastaamaan päästettyjen lasten kertomat vastaamiskokemukset kuitenkin viittaavat siihen, että lapset haluavat ja kykenevät itse kertomaan oman elämänsä asioista. Suurin osa mahdollisuuden saaneista myös teki niin, sillä yksilötason vastaajakato oli varsin pieni, eli lapset kieltäytyivät vastaamasta kyselyyn varsin harvoin.

Tutkimuksen tuloksia tulee tarkastella sen rajoitusten valossa. Analyysissä käytettiin Ellosen ja Pösön (2011) luomaa luokittelua vertailtavuuden säilyttämiseksi. Koska analyysi ei ole induktiivinen, siinä ei ehkä ole pystytty huomioimaan riittävästi vastaamiskokemusten vaihtelua esimerkiksi luomalla uusia kategorioita. Vertailu aiempiin Lapsiuhritutkimuksiin synnytti myös rajoitteita analyysille. Vertailu oli toteutettava vain niillä tiedoilla, joita edellisten tutkimusten toteuttajat ovat julkaisseet, eikä esimerkiksi aineistoihin tehtyjä alkuperäisiä luokitteluja ollut saatavilla. Lisäksi vastaamiskokemuksista kertovat avovastaukset voivat olla hyvinkin tulkinnanvaraisia, eikä esimerkiksi ironisia vastauksia voida aina erottaa rehellisistä vastauksista. Lisäksi tutkimus tavoittaa vain kyselyyn vastaamisen aiheuttamat välittömät tunteukset, eikä sen avulla tavoiteta pidemmän aikavälin vaikutuksia vastaajien tunne-elämään.

Jatkossa voitaisiin pyrkiä tarkastelemaan sitä, kuinka pitkäkestoisina Lapsiuhritutkimukseen vastaamisen aiheuttamat tunteet lasten elämässä näyttäytyvät tai millaisia vaikutuksia esimerkiksi kyselyn herättämällä, reflektiivisillä oivalluksilla on vastaajien elämässä pidemmällä tähtäimellä.

Tämä tutkimus vahvistaa kuvaa siitä, että huolellisesti toteutetuilla kyselytutkimuksilla voidaan kysyä lapsilta aroistakin aiheista. Kansallisilla kyselyaineistoilla on merkittävä rooli lasten suojelemissa väkivallalta, ja niitä käytetään laajasti lasten ja nuorten uhrikokemuksia ehkäisevässä strategiatyössä ja käytännön palvelujen kehittämisessä. Rajanvetoa lasten suojelun tarpeen ja osallistumisoikeuden välillä on toki edelleen punnittava kaikkien tutkimusten kohdalla, mutta sen sijaan,

että varmuuden vuoksi kallistutaan liialliseen suojeluun ja perustellaan sitä tutkimuseettisin argumentein, tulisi myös portinvartijoiden toimintaa tarkastella eettisestä näkökulmasta. Kansallisten kyselytutkimusten tietoarvon ollessa suuri on tutkimuseettisesti kestävämpiä, että lasten itsemääräämisoikeutta tutkimusten osallistumiseen rajoitetaan, eikä lapsia kuulla tai heidän näkemyksiään ja kokemuksiaan oteta huomioon.

Saapunut 12.9.2023
Hyväksytty 6.11.2023

KIRJALLISUUS

- Carter-Visscher, Robin M. & Naugle, Amy E. & Bell, Kathryn M., & Suvak, Michael K. (2007) Ethics of asking trauma-related questions and exposing participants to arousal-inducing stimuli. *Journal of Trauma & Dissociation: The Official Journal of the International Society for the Study of Dissociation* 8 (3), 27–55. https://doi.org/10.1300/J229v08n03_03
- Clément, Marie-Ève & Chamberland, Claire (2014) Trend in corporal punishment and attitudes in favour of this practice: Towards a change in societal norms. *Canadian Journal of Community Mental Health* 33 (2), 13–29. <https://doi.org/10.7870/cjcmh-2014-013>
- Ellonen, Noora & Kääriäinen, Juha & Salmi, Venla & Sariola, Heikki (2008) Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset. Tutkimus peruskoulun 6. ja 9. luokan oppilaiden kokemasta väkivallasta. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 71. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.
- Ellonen, Noora & Pösö, Tarja (2011) Children's Experiences of Completing a Computer-Based Violence Survey: Ethical Implications. *Children & Society* 25 (6), 470–481. <https://doi.org/10.1111/j.1099-0860.2010.00292.x>
- Fagerlund, Monica & Ellonen, Noora (2016) Children's Experiences of Completing a Computer-Based Violence Survey: Finnish Child Victim Survey Revisited. *Journal of Child Sexual Abuse*, 25 (5), 556–576. <https://doi.org/10.1080/10538712.2016.1186769>
- Fagerlund, Monica & Peltola, Marja & Kääriäinen, Juha & Ellonen, Noora & Sariola, Heikki (2014) Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset 2013. Lapsi-uhritutkimuksen tuloksia. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 110. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.
- Finkelhor, David & Vanderminden, Jennifer & Turner, Heather & Hamby, Sherry & Shattuck, Anne (2014) Upset among youth in response to questions about exposure to violence, sexual assault and family maltreatment. *Child Abuse & Neglect* 38 (2), 217–223. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2013.07.021>
- Fortier, Janique & Stewart-Tufescu, Ashley & Salmon, Samantha & Garces Davila, Isabel G. & MacMillan, Harriet L. & Gonzalez, Andrea & Mathews, Ben & Struck, Shannon & Taillieu, Tamara & Afifi, Tracie O. (2020) What type of survey research questions are identified by adults as upsetting? A focus on child maltreatment. *Child Abuse and Neglect* 109, 104764. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2020.104764>
- Helweg-Larsen, Karin & Schutt, Nina M. & Larsen, Helmer B. (2009) Unges Trivsel År 2008. En undersøgelse med fokus på seksuelle overgreb og vold i barndom og tidlig ungdom. Copenhagen: Statens Institut for Folkesundhed.
- Jernbro, Carolina & Tindberg, Ylva & Lucas, Steven & Janson, Staffan (2015) Quality of life among Swedish school children who experienced multi-type child maltreatment. *Acta Paediatrica* 104 (3), 320–325.
- Kaakinen, Markus & Raeste, Anna (2023) Lapsiin kohdistuva väkivalta poliisin tilastoissa ja Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin seurantarjestelmissä. Teoksessa Ulla Korpilahti & Marjo Malja & Pihla Jääskeläinen & Tiina Murdoch (toim.) *Väkivallaton lapsuus -toimenpidesuunnitelma. Väiarviointi 2020– alkuvuosi 2023*. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-8417-2>
- Kiili, Johanna & Moilainen, Johanna (2019) Lapset kansainvälisissä lastensuojelututkimuksissa – tutkimuseettinen näkökulma. Teoksessa Niina Rutanen & Kaisa Vehkalahti (toim.) *Tutkimuseettisestä sääntelystä elettyyn kohtaamiseen. Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka II. Nuorisotutkimusseura*, 35–57.
- Kuoppamäki, Sanna-Mari & Kääriäinen, Juha & Ellonen, Noora (2011) Physical violence against children and adolescents reported to the police: Discre-

- pancies between Register-based Data and Child Victim Survey. *Violence and Victims* 26 (2), 257–268.
- Laurin, Jessica & Wallace, Caroline & Draca, Jasmin-ka & Aterman, Sarah & Tonmyr, Lil (2018) Youth self-report of child maltreatment in representative surveys: A systematic review. *Health Promotion and Chronic Disease Prevention in Canada: Research, Policy and Practice* 38 (2), 37–54.
- Mathews, Ben & MacMillan, Harriet L. & Meinck, Franziska & Finkelhor, David & Haslam, Divna & Tonmyr, Lil & Gonzalez, Andrea & Afifi, Tracie O. & Scott, James G. & Pacella, Rosana E. & Higgins, Daryl J. & Thomas, Hannah & Collin-Vézina, Delphine & Walsh, Kerryann (2022) The ethics of child maltreatment surveys in relation to participant distress: Implications of social science evidence, ethical guidelines, and law. *Child Abuse and Neglect* 123, 105424. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2021.105424>
- McClinton Appollis, Tracy & Lund, Crick & de Vries, Petrus J. & Mathews, Catherine (2015) Adolescents' and Adults' Experiences of Being Surveyed About Violence and Abuse: A Systematic Review of Harms, Benefits, and Regrets. *American Journal of Public Health* 105 (2), e31–e45. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2014.302293>
- Mielityinen, Laura & Ellonen, Noora (2022) Lasten ja nuorten kokemukset ansaitsevat tulla kuul- luiksi. Lapsistrategian blogisarja 16.8.2022. <https://www.lapsenoikeudet.fi/blogi/lasten-ja-nuorten-kokemukset-ansaitsevat-tulla-kuulluiksi/> (luet- tu 11.9.2023)
- Mielityinen, Laura & Hautamäki, Sari & Hakala, Ven- la & Fagerlund, Monica & Ellonen, Noora (2023) Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset 2022 – määrät, piirteet ja niiden muutokset 1988–2022. *Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus* 2023:5. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-007158-5>
- Morrow, Virginia (2008) Ethical dilemmas in research with children and young people about their social environments. *Children's Geographies* 6 (1), 49–61. <https://doi.org/10.1080/14733280701791918>
- Polihronis, Christine & Cloutier, Paula & Kaur, Jaski- ran & Skinner, Robin & Cappelli, Mario (2022) What's the harm in asking? A systematic review and meta-analysis on the risks of asking about sui- cide-related behaviors and self-harm with quali- ty appraisal. *Archives of Suicide Research* 26 (2), 325–347. <https://doi.org/10.1080/13811118.2020.1793857>
- Rutanen, Niina & Vehkalahti, Kaisa (2019) Lasten ja nuorten tutkimuseetiikan muuttuvat kentät. Teok- sessa Niina Rutanen & Kaisa Vehkalahti (toim.) *Tutkimuseettisestä sääntelystä elettyyn kohtaami- seen. Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka II. Nuorisotutkimusseura*, 7–32.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta TENK (2019) Ihmi- seen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomes- sa. *Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje* 2019. https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistie- teiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf
- Turner, Heather A. (2021) Collecting Child Victimization Information from Youth and Parents: Ethical and Methodological Considerations. In Robert Geffner & Jacquelyn W. White & L. Kevin Ham- berger & Alan Rosenbaum & Viola Vaughan-Eden & Victor I. Vieth. *Handbook of Interpersonal Vi- olence and Abuse Across the Lifespan: A Project of the National Partnership to End Interpersonal Violence Across the Lifespan, 1851–1879*. https://doi.org/10.1007/978-3-319-89999-2_170
- Valtioneuvosto (2023) Pääministeri Sanna Marinin hal- lituksen (2019–2023) seurantakertomus kansalli- sen lapsistrategian toimeenpanosta. *Valtioneuvos- ton julkaisuja* 2023:23. Helsinki: Valtioneuvosto.
- Ybarra, Michele & Langhinrichsen-Rohling, Jennifer & Friend, John & Diener-West, Marie (2009) Im- pact of Asking Sensitive Questions about Violence to Children and Adolescents. *Journal of Adolescent Health* 45(5), 499–507. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2009.03.009>
- Yleissopimus lapsen oikeuksista (1991) Asetus lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen voimaansaata- misesta sekä yleissopimuksen eräiden määräys- ten hyväksymisestä annetun lain voimaantulosta 60/1991. Annettu 21.8.1991. Luettavissa sähköi- sestä <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteks- ti/1991/19910060>
- Zajac, Kristyn & Ruggiero, Kenneth J. & Smith, Daniel W. & Saunders, Benjamin E. & Kilpatrick, Dean G. (2011) Adolescent distress in traumatic stress research: Data from the National Survey of Ado- lescents-Replication. *Journal of Traumatic Stress* 24 (2), 226–229. <https://doi.org/10.1002/jts.20621>

ENGLISH SUMMARY

Venla Hakala & Laura Mielityinen & Noora Ellonen: "How did it feel to answer the questions?" Children's experiences of answering a national victim survey ("Miltä tuntui vastata kysymyksiin?" Lasten kokemukset kansalliseen ubrikyselyyn vastaamisesta)

International research on children has long been characterized by a dual approach to research ethics issues. As a vulnerable group, children must be protected from any possible harm caused by participating in research, such as psychological stress and negative emotions. On the other hand, children have the right to be heard in matters concerning them, and excessive gatekeeping by adults threatens this right. This study examines children's experiences of responding to the national Finnish Child Victim Survey 2022. At the end of the survey, the children had the opportunity to answer the question, "How did it feel to answer the survey?" in their own words. This article classifies their answers, compares the answers between children who

have experienced violence and those who have not, and compares the children's experiences with those in previous Child Victim Surveys (2008 and 2013).

Based on the results, answering the survey evoked both positive and negative emotions. The most common experience categories were neutral but slightly positive experiences and experiences of boredom or meaninglessness. Compared to previous Child Victim Surveys, a smaller proportion of children in 2022 found answering negative and a larger proportion saw it as boring or positive. Among the respondents with experiences of violence, a slightly larger proportion perceived answering as negative compared to other respondents. However, even in this group, very negative experiences were rare. The research results indicate that the harm caused by answering questions surveying violent experiences are minor, while the beneficial value of the research is quite high.

Keywords: children, survey, research ethics, violence.

KIRJOITTAJAT

Hakala, Venla, YTM, tutkija, Tampereen yliopisto (venla.hakala[at]tuni.fi)

Mielityinen, Laura, TTM, tutkija, Tampereen yliopisto (laura.mielityinen[at]tuni.fi)

Ellonen, Noora, YTT, tutkimusjohtaja, Tampereen yliopisto (noora.ellonen[at]tuni.fi)